

URG‘U VA UNING MA’NO FARQLASHDAGI ROLI

Muallif: Muydinova Oysha

Qoqon unoversiteti Andijon filiali

IT ijtimoiy gumanitar (ingliz tili) yo‘nalishi

25-24 guruh

E-mail: muydinovaoysha9@gmail.com

Annotatsiya: Urg‘u tilning fonetik tizimida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan vositalardan biri bo‘lib, nutq jarayonida bo‘g‘in yoki so‘zning boshqalarga nisbatan kuchliroq, aniqroq va ta’sirchanroq talaffuz qilinishi orqali namoyon bo‘ladi. Urg‘u so‘zning tovushiy tuzilishini belgilash bilan birga, uning leksik va grammatik ma’nosini farqlashda, nutqning mantiqiy tuzilishini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Mazkur maqolada urg‘uning mohiyati, turlari, o‘zbek tilidagi urg‘u tizimi, urg‘uning ma’no farqlashdagi ahamiyati hamda nutq madaniyatidagi o‘rni keng yoritiladi. Shuningdek, urg‘uning noto‘g‘ri qo‘llanishi natijasida yuzaga keladigan nutqiy xatolar va ularning muloqot jarayoniga ta’siri tahlil qilinadi.

Abstract: Stress is an important phonetic feature of language that appears through the stronger pronunciation of a syllable or word in speech. It plays a significant role in distinguishing lexical and grammatical meanings, structuring speech logically, and enhancing communicative effectiveness. This article discusses the nature of stress, its types, stress patterns in the Uzbek language, and its role in meaning differentiation, as well as its importance in speech culture.

Annotatsiya: Urg‘u nutqda bo‘g‘in yoki so‘zning kuchliroq talaffuz qilinishi bo‘lib, u so‘z va gap ma’nosini farqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada urg‘uning fonetik xususiyatlari, o‘zbek tilidagi urg‘u qonuniyatlari va uning nutqdagi vazifalari atroflicha tahlil qilinadi. Urg‘uning to‘g‘ri va noto‘g‘ri qo‘llanishi natijasida yuzaga keladigan nutqiy holatlar ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: Urgʻu, soʻz urgʻusi, gap urgʻusi, fonetika, fonologiya, boʻgʻin, talaffuz, nutq, nutq madaniyati, maʼno farqlash, leksik maʼno, grammatik maʼno, oʻzbek tili fonetikasi, ogʻzaki nutq, yozma nutq, mantiqiy urgʻu, intonatsiya, adabiy til meʼyorlari.

Urgʻu tilshunoslik fanining fonetika boʻlimida oʻrganiladigan asosiy tushunchalardan biri hisoblanadi. U nutqning tovushiy tomonini tashkil etib, muloqot jarayonida fikrning toʻgʻri va aniq yetkazilishiga xizmat qiladi. Urgʻu yordamida soʻzlar nutqda ajratib koʻrsatiladi, gapda muhim boʻlgan maʼlumot taʼkidlanadi va tinglovchining eʼtibori zarur nuqtaga qaratiladi. Shu sababli urgʻu nutqning faqat tashqi shakli emas, balki uning mazmunini belgilovchi muhim vosita hisoblanadi.

Urgʻu fonetik hodisa sifatida boʻgʻinning kuchliroq talaffuz qilinishi bilan bogʻliq boʻlsa-da, u leksik va grammatik ahamiyatga ham ega. Ayrim tillarda urgʻuning oʻrni soʻz maʼnosini tubdan oʻzgartirishi mumkin. Oʻzbek tilida bunday holatlar kamroq uchrasa-da, urgʻu gap maʼnosini aniqlashda muhim rol oʻynaydi. Ayniqsa, gap urgʻusi orqali nutqda asosiy fikr ajratib koʻrsatiladi.

Oʻzbek tilida urgʻu asosan soʻzning oxirgi boʻgʻiniga tushishi bilan xarakterlanadi. Bu holat oʻzbek tilining muhim fonetik belgilaridan biridir. Biroq barcha soʻzlar ham bu qoidaga boʻysunmaydi. Ayrim grammatik qoʻshimchalar urgʻu olmaydi yoki urgʻuning oʻrnini oʻzgartiradi. Masalan, koʻmakchi va yuklama qoʻshimchalar urgʻuni oʻziga tortmasligi mumkin. Bu esa urgʻuning grammatik tizim bilan chambarchas bogʻliqligini koʻrsatadi.

Urgʻuning maʼno farqlashdagi roli, ayniqsa, gap darajasida yaqqol namoyon boʻladi. Gapdagi maʼlum bir soʻzga urgʻu berish orqali nutq egasi oʻz fikrining qaysi qismi muhim ekanini taʼkidlaydi. Bu jarayon mantiqiy urgʻu bilan bogʻliq boʻlib, u tinglovchiga axborotni toʻgʻri qabul qilishga yordam beradi. Mantiqiy urgʻu nutqning ifodaliligini oshirib, muloqotni samarali qiladi.

Urg‘u nutq madaniyatining muhim unsurlaridan biridir. To‘g‘ri qo‘llangan urg‘u nutqni ravon, aniq va tushunarli qiladi. Noto‘g‘ri urg‘u esa nutqning sun‘iy eshitilishiga, ayrim hollarda esa ma‘no buzilishiga olib keladi. Bu holat ta‘lim jarayonida, ommaviy axborot vositalarida va rasmiy nutqda ayniqsa sezilarli muammolar keltirib chiqaradi.

Til o‘rganish jarayonida urg‘u masalasiga alohida e‘tibor qaratish zarur. Urg‘uni to‘g‘ri qo‘llash og‘zaki va yozma nutqning sifatini oshiradi, adabiy til me‘yorlariga rioya qilishni ta‘minlaydi. Shu bois urg‘u nafaqat tilshunoslikning nazariy masalasi, balki amaliy nutq uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Urg‘u tilning muhim fonetik vositalaridan biri bo‘lib, u so‘z va gap ma‘nosini farqlashda, nutqning aniqligi va ifodaliligini ta‘minlashda katta rol o‘ynaydi. O‘zbek tilida urg‘u muayyan qonuniyatlarga asoslangan bo‘lsa-da, uning o‘ziga xos xususiyatlari va istisnolari mavjud. Urg‘uni to‘g‘ri qo‘llash nutq madaniyatini oshiradi va muloqot samaradorligini ta‘minlaydi. Shuning uchun urg‘u masalasini chuqur o‘rganish va amaliy nutqda qo‘llash tilshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G‘., Rustamov A. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Fonetika.* — Toshkent: O‘qituvchi.
2. Rahmatullayev Sh. *O‘zbek tilining fonetikasi.* — Toshkent: Fan.
3. Hojiyev A. *Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati.* — Toshkent.
4. Madvaliyev A. *O‘zbek tili fonetikasi va fonologiyasi.* — Toshkent.
5. Yusupov Sh. *Nutq madaniyati asoslari.* — Toshkent: Universitet.
6. Karimov B. *O‘zbek adabiy talaffuzi va urg‘u masalalari.* — Toshkent.